

Kok, D. W., Hellinga, O., ed., *Diarium Furmerii. Dagboek van Bernardus Gerbrandi Furmerius 1603-1615. Lands-geschiedschrijver van Friesland* (Leeuwarden: Fryske Akademy, 2006, 262 blz., €32,-, ISBN 90 6171 008 1).

Onder de signatuur Hs 1184 bezit de Provinciale bibliotheek van Friesland – onderdeel van Tresoar – een reeks autobiografische aantekeningen, geschreven door Bernardus Gerbrandi Furmerius (1542-1616). Deze auteur was vanaf 1597 tot zijn dood lands-geschiedschrijver van Friesland, maar die prominente positie heeft niet kunnen voorkomen dat over het leven van deze geleerde Fries betrekkelijk weinig bekend is. Tijdens de Opstand verbleef hij lange tijd in het buitenland, vervolgens diende hij waarschijnlijk in het Staatse leger, en nadien schreef Furmerius nog een negental geleerde werken. Zijn *Diarium* bestrijkt de periode 1603-1615 en bestaat uit een Latijnse tekst die is aangevuld met Nederlandse passages – veelal overgenomen uit resoluties of plakkaten – en een enkel ingebonden pamflet. Deze verzameling is nu als editie door de Fryske Akademy uitgegeven en gaat vergezeld van een heldere Nederlandse vertaling.

In de beknopte inleiding geeft D. W. Kok een karakterisering van het *Diarium Furmerii*: ‘het is een echt dagboek’, schijft hij, ‘een literair genre dat gerekend wordt tot de zogenaamde egodocumenten’. Toch is er volgens Kok ‘iets vreemds’ aan de hand met het handschrift. Het *Diarium* bestaat namelijk uit (militaire) nieuwsberichten en opmerkingen over het weer met slechts hier en daar een persoonlijke notitie. Over de functie van deze combinatie van nieuws en commentaar, de modellen waarop Furmerius zich mogelijk baseerde, en de uniciteit van deze dagboekvorm laat de inleiding weinig los. Toch krijgen we daarover na lezing van Furmerius’ verslagen wel een globaal beeld. Zo valt uit de tekst af te leiden dat de schrijver zijn notities vaak pas enige tijd na dato moet hebben opgetekend. Wijsheid achteraf kenmerkt de kroniekmatige behandeling van veel militaire en politieke verwickelingen en bijvoorbeeld ook de invloed die natuurverschijnselen hierop uitoefende. Haast *en passant* maakt Furmerius ons tevens deelgenoot van gebeurtenissen in zijn eigen leven. ‘Mijn vrouw [is] op de 6^e van die maand overleden’, lezen we op pagina 11 en even verderop onderbreekt Furmerius een betoog over Maurits’ militaire manoeuvres met de opmerking dat ‘mijn oudste dochter Jana omstreeks acht of negen uur ’s namiddags door een verstikking van de baarmoeder vroom in de Heer [is] ontslapen.’ De ontijdige dood vormt ook elders een omineus thema in het *Diarium*, al voelt Furmerius nergens de behoefte daarop uitgebreider te reflecteren. Introspectie lijkt vrijwel afwezig in dit ‘dagboek’. De persoonlijke observaties waarmee hij het nieuws becommentarieert lijken soms eerder bedoeld te zijn om de ‘waarachtigheid’ van een bepaalde gebeurtenis te beklemtonen.

De schrijver laat zich nergens uit over zijn beoogde lezerspubliek, maar de kroniekmatige opzet, het gebruik van Latijn en zijn positie als lands-geschiedschrijver doen vermoeden dat hij het *Diarium* als onderdeel zag van zijn geleerde beroepsuitoefening. Verwijzingen naar tijdgenoten als Justus Lipsius

(in de noten abusievelijk nog als Leids hoogleraar aangemerkt), Josephus Justus Scaliger, Gerard Mercator en Janus Dousa bevestigen het humanistische referentiekader waarin Furmerius zichzelf graag plaatste. Deze nadrukkelijke vorm van humanistische ‘self-fashioning’ zou er ook op kunnen wijzen dat de auteur zich bij het schrijven van zijn *Diarium* heeft laten inspireren door Klassieke of Neolatijnse modellen en bepaalde passages die hij in andere beroemde autobiografieën had gelezen zelfs imiteerde. Toch is het niet eenvoudig vast te stellen welke sturende rol dit soort literaire voorbeelden mogelijk vervulde, omdat Furmerius slechts incidenteel aan andere ‘boeken’ refereert, zoals een handgeschreven kroniek van Tjaard Siccama en een manuscript van het opzienbarende leven van de heilige Ludger. (33)

Wanneer we het *Diarium* benaderen als een oefening in geleerde geschiedschrijving, valt het op dat Furmerius selectief omging met het nieuws van de dag. Zo worden de onderhandelingen rondom het Twaalfjarig Bestand slechts summier en zonder commentaar besproken. Furmerius vermeldt weliswaar nauwkeurig de aankondiging van bededagen, de viering van het Avondmaal in Leeuwarden en zelfs de inhoud van bepaalde preken, maar verwijzingen naar Arminiaanse twisten ontbreken veelzeggend genoeg. De verslagen van de bezoeken van stadhouder Willem Lodewijk aan Leeuwarden verraden ten slotte Furmerius’ even grote fascinatie als achterdocht ten aanzien van de toenemende vorstelijke pretenties van de graaf van Nassau. Het is voor de gebruiker van deze interessante bron misschien jammer dat een index op zaken of bepaalde terugkerende thema’s ontbreekt. Maar daar staat een voortreffelijk register op persoons- en plaatsnamen tegenover terwijl de uitvoerige annotatie van Onno Hellinga veel interessants toevoegt over met name de Friese context van het *Diarium Furmerii*.

Geert H. Janssen

Meyere, J. de, *Utrechtse schilderkunst in de Gouden Eeuw. Honderd schilderijen uit de collectie van het Centraal museum te Utrecht* (Utrecht: Matrijs, 2006, 462 blz., €49,95, ISBN 90 5345 279 6).

In dit mooi uitgegeven boek behandelt de kunsthistoricus Jos de Meyere honderd schilderijen uit de collectie van het Centraal Museum te Utrecht, alle gemaakt door Utrechtse schilders uit de Gouden Eeuw. De Meyere was ruim 25 jaar conservator oude kunst in het Centraal Museum en schreef dit boek, zoals hij stelt, voor ‘geïnteresseerde leken’ onder het motto *docere et delectare*, leren en genieten. (9)

Uit *Utrechtse schilderkunst in de Gouden Eeuw* blijkt de rijkdom van Utrecht als artistiek centrum in de zeventiende eeuw én de rijkdom van de collectie van het Centraal Museum, dat een representatief overzicht van de zeventiende-eeuwse kunstproductie biedt. De Meyere opent zijn boek met een overzicht van de belangrijkste artistieke stromingen binnen de Utrechtse school. Daaruit blijkt dat met name in de eerste helft van de zeventiende eeuw enkele Utrechtse kunstenaars een internationale reputatie genoten. De bloei van Utrecht als artistiek centrum begon met de kunstenaars Joachim Wtewael, Paulus Moreelse en Abraham Bloemaert. Wtewael geldt als vertegenwoordiger van het Utrechts maniërisme, een stroming die zich kenmerkt door ingewikkelde composities en figuren met gedraaide houdingen en lange ledematen. Moreelse kreeg vooral bekendheid als portretschilder. Van dit drietal had met name Bloemaert veel invloed, omdat hij veel leerlingen had en tot hoge leeftijd actief bleef. Bovendien bleef hij zich steeds vernieuwen: in zijn werk zijn de verschillende stijlen die tijdens zijn leven opgang maakten – maniërisme, caravaggisme en classicisme – goed te volgen.

De belangrijkste vertegenwoordigers van het zogenaamde Utrechtse caravaggisme zijn Dirck van Baburen, Hendrick ter Brugghen en de zeer succesvolle Gerard van Honthorst. Zij reisden in de vroege zeventiende eeuw naar Italië en werden beïnvloed door het werk van de Italiaanse kunstenaar Michelangelo Merisi da Caravaggio. Via Utrecht verspreidde het caravaggisme zich snel naar andere Nederlandse steden – ook kunstenaars als Frans Hals en Rembrandt ondergingen invloed van het naturalisme en de lichtdonkerbehandeling die zo kenmerkend voor het caravaggisme is. Andere Utrechtse kunstenaars die naar Italië reisden deden dat vanwege het Italiaanse licht en landschap. Zo schilderden de ‘italianisanten’ Cornelis van Poelenburch, Jan Both en Jan Baptist Weenix italianiserende landschappen en havengezichten. Naast historie- en landschapschilders waren in Utrecht ook stillevenschilders werkzaam, zoals Balthasar van der Ast en Jan Davidsz. de Heem. Het visstilleven werd een typisch Utrechts genre.

Al deze kunstenaars, kunststromingen en genres zijn in het Centraal Museum en in het boek van De Meyere vertegenwoordigd. Daarnaast zijn werken van minder bekende kunstenaars opgenomen, die intrigeren door hun iconografie (zoals het bruilofsmaal van Jacob van Hasselt, nr. 48) of mooie uitvoering. In alfabetische volgorde wordt het werk van 51 Utrechtse meesters